

**НАРОДНА ВИШИВКА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ  
ІСТОРИОГРАФІЇ ХХ СТОЛІТТЯ**

*У статті висвітлено стан вивчення народної вишивки Тернопільської області у вітчизняній історіографії ХХ ст. Головну увагу звернено на публікації етнографічного та мистецтвознавчого характеру. Окреслено періодизацію дослідження народної вишивки протягом ХХ ст.*

**Ключові слова:** література, аналіз, вишивка, народне мистецтво, традиції.

Н. М. ВОЛЯНЮК

**НАРОДНАЯ ВЫШИВКА ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ  
ИСТОРИОГРАФИИ ХХ ВЕКА**

*В статье рассматривается состояние изучения народной вышивки Тернопольской области в отечественной историографии ХХ в. Главное внимание обращено на публикации этнографического и искусствоведческого характера. Определена периодизация исследования народной вышивки в течение ХХ в.*

**Ключевые слова:** литература, анализ, вышивка, народное искусство, традиции.

N. M. VOLYANYUK

**EMBROIDERY TERNOPIIL IN THE NATIONAL HISTORIOGRAPHY OF THE  
TWENTIETH CENTURY**

*The article highlights the condition of scrutiny embroidery Ternopil region in the national historiography of the twentieth century. The main attention is paid to the publication of ethnographic and art character. Outlined study periods embroidery during the twentieth century.*

**Key words:** literature analysis, embroidery, folk art tradition.

Народна вишивка Тернопільської області сформувалася на ґрунті трьох етнографічних територій: Південної Волині, Західного Поділля та Східного Опілля. Така специфіка етнографічного поділу вплинула на художньо-стилістичні особливості народної вишивки і визначила її типові риси протягом ХХ ст.

Мистецтво народної вишивки зазначеної території є вагомим надбанням матеріальної культури українців і повноправно служить предметом для окремого дослідження. У сучасному мистецтвознавстві важко виділити окрему наукову працю, яка б зверталась до аналізу літературних джерел народної вишивки Тернопільської області ХХ ст. Тому це дослідження покликане розглянути діапазон наукових позицій, що є дотичними до адміністративного кордону Тернопільської області. Актуальність та доцільність теми зумовлюється відсутністю праці, яка б окреслила стан вивчення у вітчизняній літературі народної вишивки Тернопільської області протягом ХХ ст.

До вивчення української народної вишивки впродовж ХХ ст. зверталась низка вітчизняних науковців: Раїса Захарчук-Чугай [14], Тетяна Кара-Васильєва [22], Галина Стельмашук [40], Людмила Булгакова-Ситник [3] та ін. Вчені опублікували ряд ґрунтовних монографій, у яких проаналізували історію та художньо-стилістичні засади української вишивки, частково залучаючи матеріали з Тернопільської області.

Мета статті – проаналізувати стан вивчення народної вишивки Тернопільської області у вітчизняній історіографії ХХ ст.

До середини ХХ ст. народна вишивка була лише предметом вивчення етнографічної науки, а праці мистецтвознавчого характеру з'являються лише після 1960 р. Про таку тенденцію промовисто свідчить низка публікацій етнографічного характеру, в яких зустрічаються теми, присвячені народному мистецтву: «Киевская старина» (1882–1906), «Украинская жизнь» (1912–1916), «Сяйво» (1913–1914), «Ілюстрована Україна» (1913–1914), «Етнографічний збірник» (1895–1929). У зазначених часописах та журналах немає відомостей про народну вишивку Тернопільської обл., але зустрічаються окремі замітки про народне мистецтво загалом. У такому ж дусі етнографії публікуються одні з перших видань, присвячені народному мистецтву. Це, зокрема, «Народное искусство подольских украинцев» (1928 р.) [15] та «Українське шитво» (1929) [39], в яких описано подільські костюми, розміщення орнаменту вишивки на жіночих і чоловічих сорочках, узорні тканини, килими, а також знаходимо тези з історії професійного і народного шитва на теренах України. Важливою працею першої половини ХХ ст. є публікація «Искусство Галиции и Буковины и Земский Союз в 1916–1917», із якої ми довідуємося про стан функціонування мистецтва вишивки на Тернопільщині в роки війни [2].

У період після Другої світової війни (1946–1980 р.) з'являються перші ґрунтовні дослідження, присвячені окремим видам і осередкам народної вишивки. Серед етнографічних праць цього періоду показовою є серія малюнків народного одягу Олени Кульчицької (1928–1946) [24], що демонструє одяг, головні убори та зразки вишивок із Тернопільської області.

У цей час публікуються перші розвідки мистецтвознавчого характеру: «Декоративні тканини» (1949) [25], «Українське народне декоративне мистецтво» (1952–1956) [29], «Народное искусство Тернопольской области УССР» (1957) [6], «Українські народні вишивки» (1959) [30], «Народне мистецтво Західних областей України» (1966) [5], «Типи та колорит західноукраїнської народної вишивки» (1983) [10].

В останній чверті ХХ ст. з'являється систематизована монографія Р. В. Захарчук-Чугай «Українська народна вишивка Західні області УРСР» (1988) [14], в якій уперше в історичному аспекті розглядається народна вишивка як своєрідне художнє явище, комплексно досліджуються різновиди, техніки, художні особливості вишивки, а також здійснюється класифікація орнаментальних мотивів та композиційних схем.

Серед альбомів цього часу варті уваги «Учись вишивати» (1988) [37] та «Вишивання» (1990) [42], в яких описано технічні прийоми вшивання. Крім того, слід назвати альбом «Український народний одяг ХVІІІ – початку ХІХ ст. в акварелях Ю. Глоговського» (1988) [26], що базується на малюнках українського народного одягу з колекції акварелей львівського художника і архітектора кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. Юрія Глоговського. Автори праці Д. П. Крвавич та Г. Г. Стельмашук здійснили наукову характеристику представлених зразків народного одягу. Цінними для нас є малюнки селян у народному одязі Бучацького, Тербовлянського, Чортківського повітів.

Із прийняттям незалежності Української держави розпочинаються ґрунтовні систематичні дослідження мистецтва народної вишивки. В цей час уперше з'являються навчальні посібники, в яких предметом вивчення стає матеріальна культура українців, зокрема вишивки: «Культура і побут населення України» (1991) [36], «Українське народознавство» (1992) [27], «Історія декоративно-прикладного мистецтва України ХІІІ–ХVІІІ ст.» (1992) [42], «Звичаї нашого народу» (1993) [4], «Українське народознавство» (1994) [38], «Етнографія України» (1994) [31], «Історія українського костюма» (1996) [33]. Автори висвітлюють витоки традиційного українського костюма, еволюційні зміни конструктивної будови одягу та його художнього оздоблення, представляють широке розмаїття народного вбрання відповідно до історико-етнографічних регіонів України, детально розглядають його компоненти та прийоми оздоблення.

Серед науково-популярних видань, які звертаються до залучення та популяризації вишивки серед населення, слід назвати «Народные знания. Фольклор. Народное искусство» (1991) [35], «Монастирська і околиці в спогадах емігрантів» (1993) [32], «Вишивання» (1995) [107], «Поетика волинського вбрання» (2005) [109], «Народне мистецтво Тернопільщини»

(2006) [34]. Такі публікації виконували провідну роль в ознайомленні населення з народними та міськими художніми особливостями вишивки.

На останню третину XX та початок XXI ст. припадають активні наукові пошуки мистецтвознавців Т. Кари-Васильєвої, Г. Стельмашук, О. Никорак та етнографа Л. Булгакової-Ситник, що по праву вважаються найуспішнішими дослідниками українського вбрання та вишивки.

Наукові праці Т. Кари-Васильєвої вирізняються багатим історичним та фактологічним матеріалом. Дослідниця (1983–2008 рр.) опублікувала понад двадцять окремих книг, присвячених українській вишивці, серед яких дотичними до нашої теми є «Творці дивосвіту» (1984) [19], «Сучасна українська вишивка (1986) [20], «Українська вишивка» (1993) [44] «Українська сорочка» (1994) [45], «Українська народна вишивка» (1996) [21] у співавторстві з Алевтиною Заволокіною, «Українська вишивка» (2002) [23] у співавторстві з Аллою Чорноморець, «Історія української вишивки» (2008) [22] та ін. Вивчаючи історію та типологію української народної вишивки, авторка торкається питань народної вишивки Тернопільського краю в контексті загальноукраїнського народного мистецтва.

Залучаючи археологічні, документально-історичні та експедиційні матеріали, низку ґрунтовних досліджень з питань українського народного одягу опублікувала Галина Стельмашук. У працях «Давнє вбрання на Волині» (2003) [40] та «Український стрій» (2011) [1] авторка розповідає про типологію українського строю, аналізує способи його оздоблення в різні історичні періоди.

У контексті етнографічної науки вишивку як систему оздоблення народного одягу Західного Поділля вивчає Л. Булгакова-Ситник у праці «Подільська народна вишивка кінця XIX – початку XX ст.» (2003) [3]. У монографії вперше досліджено типи подільської вишивки, їхні специфічні ознаки та спільні національні риси в контексті традиційної української вишивки.

Важливими також є публікації у місцевій періодичній пресі, які розкривають особливості генези народної вишивки Тернопільської області у вузькому регіональному аспекті. Статті такого типу інформують про виставкову діяльність народних майстринь, особливості їхнього мистецького світогляду, художню позицію, життєвий та творчий шлях. Художні особливості творів народного мистецтва, зокрема вишивки, трактуються з погляду журналістики та етнографії. Феномен борщівської вишивки аналізує Тарас Довгошия (2010) [12], оздоблення одягу вишивкою XIX – першої пол. XX ст. Бучацького району описує М. Є. Станкевич (2010) [41], характеристика творчості народних майстринь вишивки Лановецького краю презентується у виданні «Історія Лановеччини» (2011) [16]. Окрім цього, до питань дослідження народного мистецтва Тернопільщини, зокрема вишивки, зверталися майстри народної творчості, працівники музеїв, письменники, художники, мистецтвознавці. Українська дитяча письменниця Іванна Блажкевич у 1967 р. започаткувала етнографічну колекцію вишитого одягу, рушників у Денисівському музеї, передавши власні зібрання узорів – «денисівський взір». До розвідок із питань регіональної вишивки долучились майстер народної творчості Антон Гриб [8], науковий працівник Тернопільського краєзнавчого музею С. Дудар [11] та наукові співробітники краєзнавчих музеїв, які на базі власних експедиційних розвідок поповнювали етнографічні колекції вишивок: Ольга Гофман [7], Михайло Тиханський (завдяки власним етнографічним експедиціям поповнює музей Лемківської культури та побуту народними вишивками Лемківщини), Тамара Федорук (працювала над вивченням народної вишивки Кременецького та Шумського районів) [46].

Підбиваючи підсумки, слід зробити акцент на тому, що протягом XX ст. сформувалось два підходи до вивчення української народної вишивки: етнографічний, який практикувався ще у XIX ст., та мистецтвознавчий, що почав застосовуватись у вітчизняній науці лише з другої половини XX ст. Тому публікації першої половини XX ст. позначені етнографічним змістом та формою. У працях цього часу аналізувались аспекти розвитку народного мистецтва, як правило, провідних мистецьких осередків, а регіональна, особливо периферійна народна творчість, як, наприклад, народна вишивка Тернопільської області, ще залишалась поза увагою науковців.

Лише в період 1946–1980 рр. з'являються перші праці, присвячені декоративно-прикладному мистецтву. Розпочинається змістовне дослідження витоків ткацтва та його типологічних особливостей, вперше в мистецтвознавчому аспекті розглядається вишивка як вид народного мистецтва. Праці цього часу містять цінний як теоретичний, так і ілюстративний матеріал. Зазначимо, що саме з другої половини ХХ ст. на теренах українського мистецтвознавства та етнографії, порівняно з іншими історичними періодами, відбуваються значні зрушення у вивченні народного мистецтва, зокрема вишивки. Публікується низка потужних розвідок із цієї проблематики, що позначені ґрунтовним мистецтвознавчим підходом та аналізом. Зростає кількість дослідників народного мистецтва та зацікавленість народною вишивкою. Якщо в першій половині ХХ ст. головна увага приділялась етнографічним розвідкам, то у другій половині ХХ ст. науковці звертаються до вивчення історії виникнення української вишивки, періодизації, складних художніх систем, типології, призначення, функцій, технік у різних порівняльних аспектах. У цей час відбувається обґрунтування загальноукраїнських та локальних регіональних осередків народної вишивки на Україні в цілому.

Найбільша кількість літературних джерел, присвячених українській вишивці, припадає на останню чверть ХХ – початку ХХІ ст. Це період системних та комплексних досліджень українського одягу та його художнього оздоблення вишивкою. Написано десятки фундаментальних наукових мистецтвознавчих праць, співзвучних з нашою темою. Але через складність завдань і діапазон географічних меж, які поставили перед собою науковці, такій проблемі, як народна вишивка Тернопільської області, приділено мало уваги. В основному її розглядали дотично до значних етнографічних територій, що унеможливило комплексне вивчення художньо-стилістичних особливостей усіх регіонів Тернопільської області в широкому порівняльному аспекті. Поза увагою дослідників залишились художні особливості народної вишивки північної частини області та етнографічної території Опілля.

#### ЛІТЕРАТУРА.

1. Білан М. С. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмашук. – К. : Априорі, 2011. – 328 с.
2. Біляшівський М. Ф. Народное искусство Галиции и Буковины и Земский Союз в 1916–1917 / М. Ф. Біляшівський, Е. И. Прибильська – К. : Тип. Худож.-ремесл. шк.-мастер. печ. дела, 1919. – 65 с.
3. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка (етнологічний аспект) / Л. Булгакова-Ситник. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2005. – 338 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу: [етнографічний нарис] / О. Воропай. – Київ : Оберіг, 1993. – 590 с.
5. Гургула І. Народне мистецтво Західних областей України / І. Гургула. – К. : Мистецтво, 1966. – 74 с.
6. Герасимчук Р. П. Народное искусство Тернопольской области УССР / Р. П. Герасимчук. – М. : Народна творчість та етнографія, 1957. – С. 72–89.
7. Гофман О. Магічна сила стародавніх рушників / О. Гофман // Вільне життя плюс. – 2010. – 15 вересня.
8. Гриб А. Є. Барвисті джерела / А. Є. Гриб. – Тернопіль. – Амбер, 1998 – 150 с.
9. Гатальська Н. Поетика волинського вбрання: [науково-худ. реконструкція] / Н. Гатальська, Г. Івашків. – Луцьк : Ініціал, 2005. – 7 с.
10. Добрянська І. О. Типи та колорит західноукраїнської народної вишивки / І. О. Добрянська, І. Ф. Симоненко. – К. : Народна творчість та етнографія, 1983. – № 4. – С. 75–83.
11. Дудар С. Таке чудове рукоділля / С. Дудар // Нове життя. – 1988. – 30 червня.
12. Довгошия Т. Борщівська вишиванка. Історія і сучасність / Т. Довгошия. – Тернопіль : Мала академія наук України, Терноп. обл. відділення, 2010. – 99 с.
13. Джегура-Литвинець Е. М. Вишивання. Стародавні українські стібки: альбом / [авт.-упор. Е. М. Джегура-Литвинець]. – Київ : Посередник, 1995. – 32 с.

14. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка Західних областей УРСР / Захарчук-Чугай Р. В. – К. : Наукова думка, 1988. – 184 с.
15. Зерембский А. И. Народное искусство подольских украинцев / А. И. Зерембский. – Ленинград : Госсударственный русский музей, 1928. – 48 с.
16. Історія Лановечинни. Історико-краєзнавчий нарис / [авт.-упор. Г. Криса]. – Тернопіль : Воля, 2011. – 620 с.
17. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка: [альбом] / Т. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 1993. – 263 с. іл.
18. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка: [альбом] / Т. Кара-Васильєва. – К. : Томіріс, 1994. – 29 с.
19. Кара-Васильєва Т. В. Создатели чудесного / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Рад. Школа, 1984. – 157 с.
20. Кара-Васильєва Т. В. Сучасна українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Знання, 1986. – 46 с.
21. Кара-Васильєва Т. В. Українська народна вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. Заволокіна. – К. : Либідь, 1996. – 99 с.
22. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008. – 470 с. : іл.
23. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. Чорноморець. – К. : Либідь, 1996. – 99 с.
24. Кульчицька О. Народний одяг Західних областей УРСР / О. Кульчицька. – К. : ВАН УРСР, 1959. – 74 с. : табл.
25. Колос С. Г. Декоративні тканини / С. Г. Колос, М. Д. Хургін / [за заг. ред. Н. Д. Манучарової. – К., 1949. – 131 с.
26. Крвавич Д. П. Український народний одяг XVII – поч. XIX ст. в акварелях Ю. Глаговського / Д. П. Крвавич, Г. Г. Стельмахук; [ред. Ю. Г. Гошко. – Київ : Наукова думка, 1988. – 272 с.
27. Ковальчук О. В. Українське народознавство : [книга для вчителя] / О. В. Ковальчук. – К. : Освіта, 1992. – 176 с.
28. Манучарова Н. Д. Ткацтво та вишивка / Н. Д. Манучарова // Нариси з історії українського мистецтва. – К., 1966. – 258 с.
29. Манучарова Н. Д. Декоративно прикладне мистецтво української РСР / Ніна Давидівна Манучарова. – К. : Акад. архітек. УРСР, 1952. – 176 с. іл.
30. Манучарова Н. Д. Декоративні вишивки. Українське народне мистецтво. Академія наук УРСР. – Київ, 1960. – 264 с.
31. Макарчук С. А. Етнографія України: [навч. посіб.] / С. А. Макарчук. – Львів : Світ. – 1994. – 520 с.
32. Монастирська і околиці в спогадах емігрантів / [авт. тексту Юліан Фіцалович]. – Тернопіль, 1993. – 167 с.
33. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма / Т. О. Ніколаєва [іл. З. Васиної, Я. Міненко, Т. Ніколаєвої, О. Слінчак, М. Старовойт] – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
34. Народне мистецтво Тернопільщини: альбом / [упор. М. Білоус]. – Тернопіль : Терно-граф, 2006. – 88 с.
35. Народные знания. Фольклор. Народное искусство. – Вип. 4. – М. : Наука, 1991. – 186 с.
36. Наулко В. І. Українське народознавство: книга для вчителя / [В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін.]. – К. : Либідь, 1991. – 232 с.
37. Панченко Л. М. Вышивания: альбом / [авт.-упор. Л. М. Панченко]. – Киев : Техника, 1990. – 22 с.
38. Павлюк С. П. Українське народознавство / С. П. Павлюк, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кричів. – Львів : Фенікс, 1994. – 608 с.
39. Риженко Я. Українське шитво / Я. Риженко. – Полтава: 1-ша Раддрук, 1929. – 32 с.

40. Стельмашук Г. Давнє вбрання на Волині / Г. Стельмашук. – Львів : Волинська обласна друкарня, 2003. – 276 с.
41. Станкевич М. Є. Бучач та околиці. Маленькі образки / М. Є. Станкевич. – Львів : СКІМ, 2010. – 256 с.
42. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України XIII–XVIII ст.: [навч. посібник] / О. Тищенко. – К. : Либідь, 1992. – 192 с.
43. Учись вишивати: альбом / [авт.-упор. Сорокіна Л. М.]. – Київ : Рад. школа, 1988. – 8 с.
44. Українська вишивка: альбом / [авт.-упор. Кара-Васильєва Т. В.]. – К. : Мистецтво, 1993. – 263 с. іл.
45. Українська сорочка: альбом / [авт.-упор. Кара-Васильєва Т. В.]. – К. : Томірс, 1994. – 29 с. іл.
46. Федорук Т. Диво нашого міста / Т. Федорук // Діалог. – 1992. – 19 вересня.

УДК 658. 512. 2

В. В. ДУТКА

### МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

*У статті розглядаються основні методи проектування у дизайні одягу, що використовуються в навчальних програмах фахових дисциплін у галузі проектування та моделювання костюма. Виокремлені основні завдання в дизайні одягу. Досліджено способи творчого процесу розв'язання завдань.*

**Ключові слова:** дизайн, одяг, проектування, метод, комбінаторика, трансформація, кінетизм, деконструкція.

В. В. ДУТКА

*В статье рассматриваются основные методы проектирования в дизайне одежды, которые используются в учебных программах специализированных дисциплин в области проектирования и моделирования костюма. Обозначены основные задачи в дизайне одежды. Исследованы приемы творческого процесса решения задач.*

**Ключевые слова:** дизайн, одежда, проектирование, метод, комбинаторика, трансформация, кинетизм, деконструкция.

V. V. DUTKA

### METHODS OF CLOTHING DESIGN

*In this article the author considers the basic methods of clothing design, which are used in the curricula of specialized subjects in the fields of dress design and modelling. She singles out the main tasks of the latter. She has worked out the teaching methods to accomplish the goals set in creative process.*

**Key words:** design, clothing, method, combinatorics, transformation, kinetics, deconstruction.

У процесі формування дизайнера одягу основним завданням є підготовка фахівця, здатного вирішувати різноманітні завдання, пов'язані з проблемами художньо-естетичної культури соціуму. Оскільки костюм є елементом суспільно-побутового призначення, частиною матеріальної культури, галуззю ужиткового мистецтва, то він і формується в тісній залежності від розвитку суспільства. Нові естетичні та екологічні проблеми у проектуванні одягу зумовлені естетикою постмодернізму, екологічною естетикою, пріоритетами самого споживача,